

overfart til Sverige og især jødeaktionen i oktober 1943 og dens betydning for rutearbejdet. Dethlefsen får her afkræftet nogle af de gode vandrehistorier fra erindringslitteraturen. Når rutefolkene kunne bluffe sig igennem tysk kontrol eller sågar tyske opbringninger af fartøjer, skyldtes det næppe germansk dumhed, men snarere at tyskerne i en vis udstrækning også så det som værende i deres interesse, at sabotører og jøder kom ud af Danmark. Overførsler af våben- og efterretningsstof var straks en helt anden sag.

I anden del af bogen gennemgås de enkelte ruter og organisationer. Her leveres ny systematisk viden om stort og småt. Samtidig er der uvægerligt gentagelser og mange brud i fremstillingen, så læsningen går lidt tungere end i resten af den velskrevne bog. Dethlefsen undgår heldigvis at dygne detaljer om organisationerne og aktørerne op, selvom kildematerialet har kunnet levere dem. Sammenfattende påvises, at organiseringen indledningsvis er på langs, d.v.s. organisering kun på den danske side – henholdsvis svenske side. Senere organiseres på tværs, d.v.s. en fælles organisation for udskibere og modtagere på både dansk og svensk side.

Bogens 3. del er en systematisk gennemgang af rutearbejdets enkeltfunktioner efter den tradition, Jørgen Hæstrup har skabt med bogen »Den 4. våbenart«. Ud fra sit kildemateriale når Dethlefsen frem til 6.000 overførte passagerer i de organiserede ruter i hele perioden august 1943 til maj 1945. Eftersom der i Sverige i maj 1945 befandt sig 18.000 danskere med flygtningestatus, har forfatteren et problem. Han tilskriver de manglende 12.000 uorganiseret overførsel eller de legale transportmuligheder. En ligeså indlysende mulighed, som Dethlefsen ikke får tilstrækkeligt frem, er, at kildematerialet slet ikke giver mulighed for den type optællinger. Samme problematik ender han i, når han ud fra passagerlisterne og deres oplysninger om alder, stilling m.v. vil give et bud på en karakteristik af den samlede modstandspopulations kendetegn. Dethlefsen tager mange forbehold og når resultater, der svarer godt til dem, Ib Damgaard Petersen kom til i »Modeliten« med sit ligeså problematiske materiale: De døde modstandsfolk. Ingen af de to bud på en kvantitativ analyse af modstandsbevægelsens personsammensætning når dog resultater, der kan måle sig med det, der kan nås gennem omhyggelige kvalitative beskrivelser på lokalplan.

Selvom Dethlefsen i disse to delundersøgelser vover sig meget langt ud, er resten af bogen baseret på solidt historikerhåndværk, der gør at vi her står med en helt igennem tilfredsstillende fremstilling af det illegale rutearbejde.

Palle Roslyng-Jensen

ANETTE WARRING: Tyskerpiger – under besættelse og retsopgør. København, Gyldendal 1994. 260 s., ill.

Blandt de besættelsestidserfaringer, der hurtigt forvistes til glemsel – og som derfor aldrig fandt vej til den nationale, konsensusbårne historieskrivning om de fem år – er den ganske udbredte fraternisering mellem tyske værnemagtsoldater og danske kvinder en af de mere ubehagelige. Tyskertøser, feltmadrasser, ludere var blandt de udtryk, tiden tog i anvendelse. Og straffen, som den eksekveredes i gaderne både under og efter besættelsen, var afklædning og befaling, bemaling og klipning.

Herom har Annette Warring skrevet en sober og afbalanceret fremstilling, oprindeligt en Ph.D.-afhandling, der nu foreligger som bog. Opgøret med tyskerpigerne ses ikke ensidigt på baggrund af den nationale kamp mellem dansk og tysk, men analyseres også i forhold til det interne danske holdningssammenstød mellem tilpasning og modstand. Dermed placerer bogen sig solidt i den nyere, kritiske forskningsretning, der karakteriseres ved hvad man har kaldt et konfliktsyn på dansk besættelsestidshistorie.

Opgøret med tyskerpigerne under besættelsen er undersøgt ved en gennemgang af godt 2300 journalsager hos Statsadvokaten for Særlige Anliggender. Materialet er både tendentiøst og ufuldstændigt. Den lokale politimester lod sagen gå videre til statsadvokaturen, hvis han skønnede, at et udfald mod en tyskerpige tillige rummede et anslag mod besættelsesmagten. Men praksis var meget forskellig ikke blot fra kreds til kreds, men også over tid. Hvad dette indebærer for bedømmelsen af sagsmaterialet og dets repræsentativitet, kunne forfatteren gerne have uddybet – ikke mindst fordi der af arbejdsøkonomiske grunde afstås fra den naturlige løsning: en systematisk gennemgang af de lokale politimesterarkiver.

Analysen af opgøret med tyskerpigerne i befrielsesugerne bygger især på en gennemgang af de meget heterogene interneringsarkivalier, som foreligger netop i politimesterarkiverne – eller mere præcist: de af dem, der på undersøgelsestidspunktet var afleveret til landsarkiverne. Den ufuldstændighed, der ligger heri, har Anette Warring prisværdigt rettet op på i tilfældet København; også hos efterretningstjenesten på Bellahøj kan der gøres kildefund! Til dette materiale slutter sig endelig stof fra bl.a. Udenrigs- og Socialministeriet samt illegale blade. De til besættelsestidshistorie åbenbart obligate personinterviews er også med, her en god snes, hvoraf 17 med tidligere tyskerpiger. Forfatteren bidrager ikke meget til debatten om brugen af mundtlige kilder, men interviewene benyttes kritisk, står stærkt og supplerer fint politimaterialet, der med sit fokus på gerningsmændene til overfald og klipninger ikke siger så meget om tyskerpigerne eller fraterniseringens karakter.

Fremstillingen falder i fire hovedafsnit. »Hvem var tyskerpigerne?« spørges der indledningsvis. I et velskrevet opgør med både myter og den hidtil eneste videnskabelige undersøgelse på området (Grethe Hartmann 1946) konstaterer forfatteren, at tyskerpigerne – som gruppe betragtet – var karakteristiske ved at være unge kvinder i kærestesøgende alder, der ikke boede hjemme og derfor var udenfor familiens sociale kontrol. Uddannelsesmæssigt var de dårligere stillet end gennemsnittet. deres antal anslås til ca. 50.000, hvilket – konstaterer forfatteren frygtløs – »var omtrent lige så mange, som modstandsbevægelsen talte i de sidste besættelses måneder.« Kun få af tyskerpigerne var angivere, endnu færre bevidste stikkere i større stil.

Opgøret med tyskerpigerne under besættelsen, som det kom til udtryk i chicane, overfald, klippeaktioner og forfølgelse på arbejdspladserne, er emne for bogens anden del, der dokumenterer opgøret som et konstant fænomen hele besættelsestiden igennem. Augustoprøret 1943 skiller sig dog ud, og med differentierende lokalanalyser viser forfatteren, hvordan opgøret med tyskerpigerne var integreret i oprørsforløbet som opvarmning, udløsende, accelererende og afledende faktor.

Tredje afsnit undersøger fraterniseringen i spændingsfeltet mellem samarbejdspolitik og den tyske besættelsespolitik. Okkuperet og okkupant kunne her

mødes i en fælles bestræbelse på at bekæmpe kønssygdomme og sikre praktiske ordninger omkring krigsægteskaber og i faderskabssager. Prisen for at bevare en kerne af dansk myndighed på disse felter, var tilpasningen til tysk retspraksis og – i talrige konkrete tilfælde – accepten af den stærkes ret. På creditsiden noteres, at samarbejdspolitikken satte grænser for den nazistiske racepolitik: i modsætning til andre besatte lande kom ingen nazistiske organisationer til at varetage den sociale omsorg for de 5.500 »tyskerbørn« i Danmark.

Tyskerpigernes skæbne under retsopgøret er genstand for undersøgelsens sidste afsnit, der dokumenterer den betydelige vilkårlighed og brutalitet, som blev lagt for dagen. Skønt landsforræderilovene ikke kriminaliserede fraterniseringen og interneringen af tyskerpigerne derfor havde karakter af beskyttelsesarrest, forekommer det velunderbygget, når forfatteren bringer terrorbegrebet ind i sammenhængen. Et nærstudie af en klippeaktion på Bornholm giver et forstemmende indblik i, hvorledes den lokale modstandsbevægelse både søgte at holde folkestemningen i ave og samtidig var aktiv i stemningsopbygningen. Her som andre steder blev de tyskerpiger, der havde eksponeret sig for kraftigt, lette ofre i den tumultuariske overgang fra krig til fred.

Afsluttende perspektiverer forfatteren sine resultater i en mentalitetshistorisk sammenhæng og ser opgøret med tyskerpigerne som et afledt udtryk for relationer mellem »nationalitet, køn og seksualitet«, som det formuleres. Konklusionen, at tyskerpigernes seksualitet blev betragtet som national ejendom, står næppe til at rokke – men overraske gør den heller ikke! Kvaliteten i Anette Warrings arbejde ligger først og fremmest i den detaljerede afdækning og velstrukturerede fremstilling af et emne, som hidtil har stået som en upåagtet side af det tilpasningsfænomen, der – henset til den voluminøse modstandslitteratur – bør påkalde sig nok så megen interesse.

Henrik Dethlefsen

HOLGER VILLUMSEN: Det danske Socialdemokratis Europapolitik 1945-1949. Odense Universitetsforlag 1991. 115 s., ill., kr. 150.-.

Socialdemokratiet har traditionelt påkaldt sig særlig interesse blandt samtidshistorikere og politologer, som beskæftiger sig med formuleringen af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Og med god grund. Ingen udenrigspolitisk beslutning i Danmark af blot en vis rækkevidde har siden i hvert fald 1930'erne kunnet tages uden aktiv medvirken og/eller accept fra ledelsen i landets største parti; dets medlems- og vælgergrundlag, og til dels også dets ledelse, har oftest rummet et bredt spektrum af synspunkter på landets internationale orientering, og som analyseobjekt kan partiet derfor også kaste lys over opinionsstrømningerne uden for partiets egen kreds.

Denne lille, i øvrigt ganske velillustrerede, bog om Socialdemokratiets Europapolitik har sin værdi ved på grundlag af offentligt og hidtil ikke udnyttet partiinternt materiale mere grundigt end det tidligere er gjort at dokumentere partiets – og dermed til dels Danmarks – udenrigspolitik i forhold til især den begyndende (vest)europæiske integrationsproces i de første fire-fem efterkrigsår. Bogens afgørende svaghed er dens vægtning og perspektiverende vurdering af den beskrevne socialdemokratiske politik.